

dr hab. inż. Monika Bronkowska, prof. nadzw. UP
Katedra Żywienia Człowieka
Wydział Nauk o Żywności
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Wrocław 27. 05. 2019 r.

Recenzja

pracy doktorskiej

pt.: „Ocena wpływu korekty diety i nadzoru żywieniowego na samopoczucie oraz parametry antropometryczne i wybrane wskaźniki przemian węglowodanowo – lipidowych osób zaburzonych psychicznie – mieszkańców całodobowego domu pomocy społecznej”

wykonanej przez mgr Joannę Fugiel

w Zakładzie Fizjologii Żywienia Człowieka

Wydziału Nauk o Żywności i Rybactwa

Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie

pod kierunkiem:

promotor: prof. dr hab. Mariola Friedrich

promotor pomocniczy: dr hab. inż. Zuzanna Goluch, prof. UE

Ocena wyboru tematu

Choroby psychiczne są ogromnym wyzwaniem polityki zdrowotnej XXI wieku. Pomimo postępów, jakie ostatnio dokonały się w zakresie diagnostyki i terapii w psychiatrii, wielu chorych nie powraca do poprzedniego poziomu funkcjonowania. Wyniki kohortowych badań epidemiologicznych sugerują, że niedobory żywieniowe wiążą się ze wzrostem zapadalności na niektóre schorzenia psychiczne, w tym m.in. na schizofrenię i depresję. Proponowane są nowe formy oddziaływań, które obok standardowej farmakoterapii pomogłyby w osiągnięciu pełnej remisji i poprawy jakości życia chorych. Jedną z proponowanych form interwencji jest modyfikacja sposobu żywienia pacjentów. Dowody z licznych badań świadczą o istnieniu związku między dietą a zdrowiem psychicznym. Wyniki monitorowania stanu zdrowia społeczeństwa zarówno w Polsce, jak i na świecie wskazują na wzrost częstości występowania chorób psychicznych w ciągu ostatnich lat. Wśród czynników wpływających na podatność na zaburzenia psychiczne badacze wymieniają m.in. niedobory egzogennych wielonienasyconych kwasów tłuszczowych, witaminy D czy żelaza. Wykazano, że spożywanie wysokoenergetycznego pożywienia, bogatego w nasycone kwasy tłuszczowe i

cukry proste, powoduje pogorszenie funkcjonowania układu nerwowego poprzez nasilenie stresu oksydacyjnego oraz zmniejszenie plastyczności synaps. Stan odżywienia organizmu jest stanem zdrowia wynikającym ze zwyczajowego spożycia żywności, wchłaniania i wykorzystania zawartych w niej składników odżywczych oraz działania czynników patologicznych wpływających na te procesy. Nadmierna masa ciała przyczynia się do obniżenia samooceny i powstania negatywnego obrazu własnej osoby, co sprzyja powstawaniu depresji i zaburzeń nastroju. Otyłość poprzez procesy zapalne i dysregulację systemu neuroendokrynnego powoduje różnorodne zaburzenia metaboliczne (m.in. insulinooporność, dyslipidemię, hiperkortyzolemię)

W przypadku pacjentów, u których schorzeniu podstawowemu towarzyszą zaburzenia funkcji poznawczych, potencjalnym problemem mogą być czynności związane z organizacją żywienia – wykonania zakupów, przygotowania potraw. W związku z istnieniem wielu barier konieczna jest pomoc specjalisty, który zoptymalizuje interwencję. W zakresie działań dietetyka będzie modyfikacja żywienia z uwzględnieniem możliwości ekonomicznych, aktualnej sprawności poznawczej, stanu psychicznego oraz motywowanie pacjenta, edukowanie go w zakresie prozdrowotnych zachowań, wyboru produktów, przygotowania posiłków.

Z tego względu uważam, że podjęta przez Doktorantkę próba oceny wpływu edukacji żywieniowej i korekty diety w wybranej grupie badanych jest celem nowatorskim, bardzo ambitnym, ale i niezmiernie trudnym do realizacji. Ze względu na problemy żywieniowe osoby chore psychicznie powinny zostać otoczone opieką dietetyka, co pomogłoby w zmniejszeniu współchorobowości pacjentów, podniesieniu jakości życia oraz, prawdopodobnie, zmniejszeniu nasilenia objawów choroby podstawowej. Istnieje w naszym kraju pilna potrzeba podjęcia skutecznych, wieloaspektowych działań w kierunku wprowadzenia i ugruntowania zmian podejścia do zagadnień racjonalnego żywienia, w tym względnie badania podjęte przez mgr Joannę Fugiel są w pełni aktualne i uzasadnione.

Celem przedstawionej do recenzji dysertacji doktorskiej była ocena wpływu prozdrowotnej przewlekle psychicznie chorych, na ich zachowania żywieniowe. Doktorantka założyła także przeprowadzenie akceptowalnej korekty diety, wprowadzenie nadzoru żywieniowego i oceniła wpływ tych zmian na samopoczucie, a także wybrane parametry i wskaźniki stanu zdrowia badanych. Cel badań, poprzedzony został wyznaczeniem dwóch hipotez, został w jasny sposób sformułowany.

Ocena bibliografii i znajomości tematu na tle piśmiennictwa

Bibliografia pracy obejmuje 379 publikacji naukowych starannie dobranych i wyselekcjonowanych ze zbiorów piśmiennictwa polskiego i światowego, należy zwrócić uwagę iż publikacje anglojęzyczne mają stosunkowo duży udział (ok. 60%). Wiele pozycji z cytowanego piśmiennictwa pochodzi z lat 2000 – 2018 i obejmuje aktualne informacje dotyczące opracowywanego przez Doktorantkę tematu.

W części teoretycznej pracy, w oparciu o dobrze dobrane piśmiennictwo, Doktorantka wyczerpująco omówiła m.in. etiologię wybranych schorzeń, czynniki zwiększające ryzyko rozwoju wyżej wymienionych, żywieniowe predykatory. Doktorantka przedstawiła także interesujące informacje dotyczące inicjatyw światowych i polskich zmierzających do poprawy jakości życia osób dotkniętych różnymi jednostkami chorobowymi, mającymi podłoże w dysfunkcjach psychicznych. W opinii recenzenta brak w tej części pracy opisu modeli edukacji żywieniowej wśród grupy osób zaburzonych psychicznie. Niedosyt budzi także opracowanie rozdziału omawiającego znaczenie żywienia w profilaktyce oraz niefarmakologicznym wsparciu leczenia osób z zaburzeniami psychicznymi. Nie wszystkie cytowane prace zostały zamieszczone w spisie piśmiennictwa, dodatkowo nie wszystkie prace ze spisu bibliografii znalazły się w tekście pracy. W opinii Recenzenta wynika to zapewne z bardzo dużej ilości cytowanych prac, w związku z czym mogło dojść do tego typu pomyłek.

Ocena strony formalnej pracy

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska zawiera 139 stron tekstu wraz ze spisem piśmiennictwa oraz streszczeniem. Dokumentacja wyników obejmuje 41 tabel. Tekst pracy został podzielony na 10 części z uwzględnieniem właściwych proporcji treści pomiędzy nimi. Obszerna dokumentacja wyników została przedstawiona w tekście pracy. Przy tak dużej liczbie informacji jest to dobre wyjście ułatwiające ich percepcję. Dodatkowo na początku pracy zamieszczono spis skrótów, który zdecydowanie ułatwia późniejsze wykorzystanie ich w pracy. Przedstawiona do recenzji praca została przez Doktorantkę napisana starannie, w sposób poprawny i zrozumiały. Przy przygotowaniu pracy do publikacji należy zastanowić się nad zmianą w tytułach tabel oraz określeń w tekście np.: „zawartość” – zamiennie z „podażą” te słowa w różnym kontekście mają zupełnie inne znaczenie, podobnie „zalecane normy” – w nauce o żywieniu występują i zalecenia, i normy, w związku z tym należy przemyśleć i stosować inne sformułowania. Doktorantka nie ustrzegła się także potknięć stylistyczne oraz błędy literowych czy gramatycznych, które zaznaczono w tekście pracy. Dodatkowo warto unikać rozpoczynania zdań od „natomiast”, „aby” czy „dlatego” – są to spójniki, które za

zadanie mają łączyć zdania złożone. Niejasne dla Recenzenta jest także to dlaczego Doktorantka uzyskane wyniki z analizy całodziennych racji pokarmowych nie porównała z obowiązującymi normami (Jarosz i wsp. 2017), a ich starszym odpowiednikiem.

Ocena merytoryczna pracy

Celem podjętych przez Doktorantkę badań była ocena wpływu prozdrowotnej przewlekłe psychicznie chorych, na ich zachowania żywieniowe. Doktorantka założyła także Cel badań, poprzedzony został wyznaczeniem dwóch hipotez, został w jasny sposób sformułowany. Zamierzeniem Doktorantki było także przeprowadzenie akceptowalnej korekty diety, wprowadzenie nadzoru żywieniowego i oceniła wpływ tych zmian na samopoczucie, a także wybrane parametry i wskaźniki stanu zdrowia badanych. Z tego względu podjęła się realizacji odpowiedniej, wielokierunkowej edukacji. Realizowane przez Doktorantkę badania wynikały z przyjętych hipotez i tez badawczych, w których za najważniejsze uznano, że akceptowalna korekta diety, oraz edukacja żywieniowa powinna być kształtowana być realizowane przez szeroko zakrojoną działalność informacyjną, szkoleniową, edukacyjną prowadzoną zarówno wśród pensjonariuszy, jak i pracowników całodobowego domu pomocy społecznej.

Badania przeprowadzono metodą prospektywną, z wykorzystaniem technika ankietowych, wywiadu żywieniowego i ogólnolekarskiego. Dodatkowo przeanalizowano dokumentację medyczną, pomiary antropometryczne, wybrane parametry biochemiczne krwi (nie wskaźniki krwi) określane w medycynie jako diagnostyczne. W opinii Recenzenta szkoda, że Doktorantka nie dołączyła do pracy wzorów wykonanych kwestionariuszy, ułatwiłoby to także interpretacje uzyskanych wyników.

Ważnym etapem badań było wdrożenie działań edukacyjnych. Doktorantka także starała się, co bardzo ważne, przekazać wiedzę związaną z wartością odżywczą produktów spożywczych, informacją o stracie składników pokarmowych. Edukacja grupy badanych była bardzo trudnym zadaniem, biorąc pod uwagę specyfikę schorzeń, którymi się charakteryzowali. Atutem pracy jest to, że edukacja ta objęła także pracowników całodobowego domu pomocy społecznej. Sprawdzenie wiedzy w różnym przedziale czasu, jest - co należy podkreślić, ważnym założeniem metodycznym. Pozwala to ocenić długoterminową skuteczność szkoleń. Takie badania najczęściej inni autorzy ograniczają do jednorazowego sprawdzenia skuteczności przeprowadzonych działań.

Szkoda, że Doktorantka nie umieściła w pracy modelu – programu – edukacji żywieniowej, która była wdrożona. Brak znajomości tematów zajęć edukacyjnych, form

(warsztaty, prelekcje, pokazy) nie pozwala Recenzentowi ocenić możliwości skuteczności wprowadzonych działań. Zdecydowanie umieszczenie choćby schematu prowadzonej działalności ułatwiłoby ocenę tej części badań. Dodatkowo w pracy, według Recenzenta, brakuje informacji, dotyczących korekty diety. Na czym ona polegała, czy były to zabiegi eliminacyjne, którego z produktów czy też zamiana jednych na inne. Taka informacja w opinii Recenzenta jest bardzo istotna dla oceny uzyskanych wyników.

Wszystkie uzyskane wyniki poddane zostały analizie statystycznej, oceniano istotność różnic pomiędzy poszczególnymi grupami badanych stosując odpowiednie testy w zależności od rozkładu danych, ilości zmiennych lub zaplanowanego celu obliczeń. Do oceny różnic pomiędzy poszczególnymi grupami wykorzystano test Lavena, Tukeya. Przeprowadzono także analizę wariancji Anova z układem z powtarzalnymi pomiarami, oraz testem McNemara. Dobór metod analizy statystycznej wskazuje na dobrze opanowaną przez Doktorantkę umiejętność krytycznej analizy uzyskanych wyników badań. Zwraca uwagę fakt, że przedstawiona do oceny praca ma charakter wieloetapowy i traktuje problemy żywieniowe w sposób kompleksowy.

Uzyskane wyniki badań Doktorantka szczegółowo omówiła w obszernym rozdziale podzielonym tematycznie na podrozdziały wg logicznego porządku.

W ocenie wartości zamieszczonych w tabelach 25 i 26 procentowy udział energii pochodzącej z podstawowych składników podstawowych w całodziennych racjach pokarmowych nie stanowi 100%. Odpowiednio w pierwszej całość to 101,3%, w drugiej 95,4%. Nie jasnym dla Recenzenta jest także w tych samych tabelach zamieszczony jest udział węglowodanów i sacharozy. Czy był to udział węglowodanów ogółem, czy też przyswajalnych? Dodatkowo Recenzent zastanawiał się czym kierowała się Doktorantka wyrażając wartość energetyczną w MJ, a nie w kcal – jak zwyczajowo się przyjęło. W opinii Recenzenta brak oceny podaży białka roślinnego, nasyconych, jednonienasyconych i wielonienasyconych kwasów tłuszczowych zubaża pracę w kompleksową ocenę wartości odżywczej analizowanych całodziennych racji pokarmowych.

Doktorantka przeprowadziła także dyskusję uzyskanych wyników, która jednak w dużych fragmentach jest kontynuacją ich omówienia. Przedostatnią częścią pracy są najważniejsze wnioski, które według Recenzenta są raczej spostrzeżeniami. Podkreślają one jednak konieczność prowadzenia edukacji żywieniowej grupie osób ze schorzeniami o podłożu psychicznym.

Uważam, że tak obszerne badania i uzyskane wyniki upoważniają w pełni Doktorantkę do wykazania występowania istotnych lub nieistotnych zależności pomiędzy

współoddziaływaniem różnych badanych czynników a zachowaniami żywieniowymi i wiedzą osób chorujących na schorzenia o podłożu psychicznym w aspekcie poprawy leczenia, ale także ich samopoczucia i jakości życia.

Posumowanie

Biorąc pod uwagę wszystkie elementy ocenianej pracy, a więc przygotowanie badań i opracowanie teoretyczne tematu, przeprowadzenie oceny zachowań żywieniowych, opracowanie i przeprowadzenie programu edukacyjnego oraz interpretację uzyskanych wyników, oceniam przedstawioną do recenzji rozprawę doktorską mgr Joanny Fugiel pozytywnie. Wykazane w recenzji uwagi i sugerowane zmiany mają charakter dyskusyjny i nie umniejszają merytorycznego znaczenia wykonanych przez Doktorantkę badań. Uważam, że praca ta wnosi nowe elementy poznawcze, rozszerza wiedzę z dziedziny żywienia człowieka o aspekt wiedzy żywieniowej związanej z poprawą jakości życia, samopoczucia a także niefarmakologicznym sposobem leczenia osób z tego rodzaju schorzeniami. Jednocześnie proszę o ustosunkowanie się do uwag Recenzenta w trakcie publicznej obrony niniejszej dysertacji naukowej.

Praca doktorska mgr Joanny Fugiel spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim, a więc zwracam się do Wysokiej Rady Wydziału Nauk o Żywności i Rybactwa Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie o dopuszczenie Jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. inż. Monika Bronkowska, prof. nadzw